

EESTLANE OTSIB LÄTIMAAL EESTLAST

Hannes Korjus. Lätimaal eestlasi otsimas. Tallinn: Kadmiirell, 2011. 198 lk.

Eestis ei möödu praegusajal vist päevagi, kui kirjutav ja näitav press ei võrdleks meid Soomega, mis on isegi mõistetav, sest Eesti-Soome majandusside-med on tihedad ja tuhanded eestlased rügavad teispool Soome lahte tööd teha. Lõunapoolsetest naabritest räägime vähe, ja kui räägimegi, siis ikka negatiivses võtmes. Läti tavaelust teab laiem üldsus vähe. End Soomega võrreldes kõrvutame võrreldamatut, Läti poole vaadates näeme oma peegelpilti. Aga aeg-ajalt peabki peeglist vaatama. Nõnda on Hannes Korjuse Lätimaa eestlastest rääkiv raamat tervitatav sündmus.

Korjusel on tunnustusväärne huvi teema vastu ja loetu põhjal otsustades on oodata uusi üllitisi. Korjus on paar-kümmend aastat tagasi Lätimaale elama asunud ja paistab, et üsna hästi Läti oludesse ja keeldegi sisse elanud.

Korjus on mitmekülgne mees – tunneb Eesti ja Läti kultuurielu, liigub enesekindlalt kirjanduspöllum, eestindab läti luulet (sh luulemeister Aleksandrs Čaksi), proovib kätt keeleteaduse valdkonnas. See ligi kahesajaleheküljeline raamat on omapärane segu seltskondlikust ajaviitest (lätlased olevat kuuevarbalised) ja tõsisemast lektüürist. Jutt jookseb ja kõneainet Korjusel jätkub.

Raamatu eesmärki selgitades on Korjus öelnud, et tahab näha, kes need Lätimaa eestlased on ja mis teed on neid Lätimaale toonud. Ta kirjutab, et tunneb huvi väiksemates keskustes ja valdades elavate eestlaste ja nende järeltulijate vastu, ning lubab suurematest linnadest kaarega mööda käia. Tutvustatavate leidmiseks on raamatu autor saatnud valdadesse järelepärimise seal elavate eestlaste kohta, millele on järgnenud elav kirja- ja meilivahe-tus. Ka on Korjus eesti inimeste otsinguil ise mööda Lätimaad rännelnud. Materjali kogumine on kestnud mitu aastat.

Ehkki autor on öelnud, et tahab rohkem näha inimest kui arve, on statistikat Lätis elavate eestlaste kohta jagatud heldelt: kohe raamatu algul nn lahtiseletatult teksti näol ja raamatu lisades. Läti Vabariigi Siseministeeriumi kodakondsuse ja migratsiooni teabekeskuse andmeil elas 2000. aasta algul Lätis 2676 eestlast, 2007. aasta alguseks aga 122 eestlast vähem. Rahvusrühm vananeb ja assimileerub. Enim on eestlasi Riias (2001. aastal 1027), järgnevad Alüksne (115), Läti Valga (86), Jelgava (76), Jūrmala (58), Liepāja (56). Meie rahvuskaaslasi ja nende järeltulijaid elab hajutatult üle terve Lätimaa. Tabelites on ära toodud kõik Lätimaa linnad, asulad ja vallad, kus elab vähemalt üks eestlane; selliseid haldusüksusi on kokku 256.

Eestlaste galerii, keda lugejale tutvustatakse, on kirev, nende elusaatused isikuti keerulised, kohati otse uskumatud. Korjus viib meid kokku koos Ivar Ivaskiga sõjaeelses Riia Eesti Algkoolis õppinuga; Riia eesti evangeelse luterliku koguduse jutlustaja, Juhan Smuuli poolvenna Jüri Muuli (1947–1958) poja Ilmars Mülsiga; Ogres elava optimistliku ärinaise, Valmiera teatri näitleja, teist põlve eestlasest lätimaalasega, kellega mh arutatakse kriisiaja Läti teatriolusid; Priekulī Riikliku Põllumajandustehnikumi õppejõuga, Hiiumaalt pärit noore naisega, kes tegeleb Lätimaal misjonitööga; Salduse linnas elava naiskunstnikuga; Balvi kandis elava Valerianiga, kes palvetab ööd kui päevad, et päästa koduküla saatana küüsis; Skrunnda luteri koguduse õpetaja ja arhitektiga ühes isikus; Eestiga piirneva Ķoņi valla vanemaga; Latgales Tartaksi külas elava pensionärist põllumehega; pansionaatides elavate vanuritega. Korjus on kohtunud XIX sajandi lõpul Riiga tööle ja elama siirdunud eestlaste järeltulijatega. Ta on kokku puutunud ka omal ajal Saaremaalt Kuramaale asunud põllutöölise lätistunud järglastega. Läti kaardi lisamine, kus kõne all olevad paigad peal, oluks

teretulnud! Inimeste elusaatusi ja praegusaja Läti eluolu kirjeldatakse terase pilguga.

Korjus on tundnud huvi kõigi inimeste vastu, kel eesti keele oskamatuses hoolimata on sünnitunnistusel märke eestlane. Eesti keele oskuse kohta on Korjus teinud sellise üldistava tähelepaneku: eesti keele oskajad on sündinud enne Teist maailmasõda, hilisem põlvkond, eriti juba 1960. aastatel sündinud on täielikult lätistunud. Nendele eestlastele, kellega Korjus on kokku puutunud, pealinnas tegutsev Eesti Selts ega eesti kool enamasti mingit huvi ei paku. Sidemed Eestis ja ka Lätis elavate sugulastega on samuti hõredad. Jutuajamisi läbiv motiiv on, et täiskasvanud lapsed on töötisinguil lahkunud kas Iiri- või Inglismaale. Muide, Läti 2011. aasta rahvaloenduse esialgsed tulemused näitavad, et võrreldes 2000. aasta loendusega on rahvarv Läti riigis kahanenud 13% ehk umbkaudu 309 000 inimese võrra, mis on vaid pisut vähem kui Teise maailmasõja aegsed inimkaotused Lätis. Eriti drastiline on maarahva vähenemine, nt mõnedes Ida-Läti (Latgale) valdades kuni 30%. Hääbuv maaelu on sündinud tuhandeid kodukohast lahkuma. Eesti elu peegelpilt!

Korjus on ilmutanud huvi nüüdseks hääbunud põliste lõunaeesti keelesaarte vastu Lätis. Ta on kokku puutunud Lutsi maarahva järeltulijatega. Raamatus on pikemalt juttu lutside juures keeleainestikku kogunud Emakeele Seltsi stipendiaadist Paulopriit Voolainest (1899–1985), kelle töötulemused kogujana polnud ehk nii tõhusad, kui Emakeele Selts oma stipendiaadilt ootas, kuid kes oma 1920.–1930. aastate kogumisreisidel innustas Lutsi maarahvast oma keelt ja kultuuri hoidma, nii et 1930. aasta Läti rahvaloenduse andmeil oli eesti keel kodukeelena kasutusel 66,07 protsendil lutsidest, seevastu Riias, kus tegutses Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Selts, märgatavalt vähem – 41,46 protsendil eesti ko-

dudest. Seoses keelekasutusega võtab Korjus üles vene keele nn võidukaigu teema, juhtides tähelepanu sellele, et 2000. aasta andmeil ligi kolmandiku Läti eestlaste kodukeel oli vene keel. Edasi väidab Korjus, et Läti üldhariduskoolides õppivad eesti päritolu õpilased on hakanud eelistama vene õppekeelega koole (lk 132), lisades, et vene koolide hulk üha suureneb läti koolidega võrreldes. Siin on küll tegemist täiesti ilmse väärarvamusega, ehkki Korjus väidab, et on saanud andmed Läti haridus- ja teadusministeeriumist: nt 2007./2008. õppeaastal olnuvat läti ja vene koolide suhe 38,55 : 61,45. Siin-kirjutajale kättesaadav materjal räägib sellele risti vastu: vene keeles õppivate õpilaste arv ja osakaal väheneb Lätis, nt kõnealusel 2007./2008. õppeaastal õppis vene keeles 26,6 % e 70 683 õpilast kõikidest üldhariduslike koolide õpilastest.

Korjus on tundnud huvi ka selliste tänapäeva Lätis tegutsevate eestlaste vastu, kes pendeldavad Eesti ja Läti vahet. Need on enamasti ettevõtjad, ärimehed ja -naised, kel pere kodu-Eestis ja tegevuspõld Riias, sest Riia on kõigi võimaluste linn. Et töökoht on Eesti külje all, pole neil inimestel eriti mingit huvi hakata Lätis eesti kultuurielu edendamaks. 2007. aastal löid Eesti ettevõtjad Eesti Kaubanduskoja Lätis, mille eesmärk on aidata Eesti ettevõtjatel siseneda Läti turule jms. Huvitavad on eesti äriinimeste arvamused Läti ettevõtluskeskkonna kohta, nagu „Lätis on palju lihtsam ja meeldivam inimestega asju ajada ja töötada kui Rootsis ja Soomes, Lätis töötamine annab hea kooli, kuidas idanaabrite juures või enamuses NL riikides äri ajada” (lk 156–157).

Omaaegsele „Lätimaa eestlaskonna valvekoerale” Alfrēds Ķempele (1890–1967) on Korjus pühendanud omaette peatüki. Ķempe isiku ja tegevuse tutvustamisel räägib Korjus Riia Eesti Hariduse ja Abiandmise Seltsi tegevusest 1920.–1930. aastatel. Selle seltsi

õigusjärglane tänapäeval on Läti Eesti Selts. Kuid tänapäeval Lätis tegutsevatest eestlaste ühendustest ega praegusest Riia Eesti Keskkoolist (nüüd põhikool) Korjuse raamatus me palju midagi ei kuule. Selle lünga korvab Helsingis elav ja tegutsev Marjo Mela oma doktoritöös „Latvian virolaiset. Historia, kieli ja kulttuuri” (Helsingi 2001; elektrooniline versioon aadressil <http://elektra.helsinki.fi/bk/951710/2001/latvian.pdf>; eestikeelne tõlge 2007). Nimetatud uurimus annab tänapäeval Riias tegutsevate eestlaste ühenduste ja Riia eesti kooli kohta küllalt üksikasjaliku ülevaate.

Läti–Eesti kirjandus- või kultuurisuhetest laiemalt pole ammandavaid ülevaateid, uurimustest rääkimata. Korjus liigub teatavas mõttes selle lünga täitmise suunas: raamatus tuuakse kireva kaleidoskoobina lugeja ette Lätis õppinud või töötanud eri aegade ja põlvkondade eesti kirjamehi. Lugejal tekib mulje, et Korjusel pole meie kirjarahvast jäänud kedagi nimetamata, kes oma jala Läti pinnale tõstnud või Läti peale mõelnud. Niisama kirev on oma loomingu Eestit puudutanud läti prosaistide-luuletajate kavalkaad.

Üks Korjuse meelisteemasid selles raamatus on mõte eestlastest ja lätlastest kui ühest rahvast, kes räägib kahte keelt. Võimalik, et selle mõtte-tera on esimesena välja öelnud „talupojakuues filosoof” ja aforismimeister Reinis Kaudzite (1839–1920). Korjuse raamatus on see üllas mõte pandud Läti Vabariigi presidendi Jānis Čakste suhu, kui viimane pidas 1925. aasta riigivisiidil Eestisse kõne, lootes tollipiiri langemist kahe riigi vahel. Korjuse usutletud tuntud Eestimaa inimesed kurdavad: ehkki me, eestlased, oleme lätlastega nii ühte moodi, on keel ometi nii erinev. Tekib suur soov neil kurtjail käest kinni võtta ja õpetada vaatama sõnade taha, siis avaneks tegelik pilt eesti ja läti keelest: selle „ühe rahva kahes keeles” pannakse sõnadest fraase ja lauseid kokku enamasti ühte-

moodi, hoopis rohkem ühtemoodi kui meie ülelahe keelesugulaste keeles.

Paraku on Hannes Korjuse huviga loetaval raamatul tõsiseid, lugemist segavaid puudusi. Raamat vajanuks nii sisulist kui ka keelelist toimetamist ning professionaalsemat küljendamist. Praegu jätab tekstipilt häiriva sigrimigrilise mulje. Raamatus on natuke liiga palju kordusi, lõikude ümbertõstmisel pole esialgset kustutatud jms. Tõsiselt häirib, et läti isiku- ja kohanimedelt on enamasti ära jäänud läti õigekirjareeglitega sätestatud lisamärgid, mis on kohustuslikud ka Eesti kontekstis; õiged kirjakujud, mida aga raamatust enamasti ei leia, on nt Jānis Čakste, Renārs Kaupers, Visvaldis Lāms jne. Tihti juhtub, et sama isiku nimi on kirjutatud mitut moodi, mis

tekitab mulje, et tegemist on mitme eri isikuga, nt läti luuletaja Jānis Pēters on küll õigel, küll vääralt kujul Jānis Peters jpt. ŪS-i järgi on raamatus nimetatud paikade õiged ortogrammid Cēsis, Krāslava, Priekulī, Liepāja, Mērsrags jne. Ei saa õnnestunuks pida haldusüksuse *novads* 'piirkond, maa-nurk, kant' tõlkimist *kihelkonnaks* (vt kihelkonna määratlust ŪS-is, EKSS-is ja ENE-s). 2009. aastal läbiviidud haldusreformi käigus likvideeriti Lātis rajoonid ja loodi 109 *novads*-nimelist esimese järgu haldusüksust, mis ühendavad valdu (*pagasts*). Vikipeedias on uusi loodud haldusüksusi nimetatud *piirkondadeks*; selle valiku tugevaks küljeks on sõna neutraalsus.

LEMBIT VABA